

IODANKA JURUKOVA, *Monetosečeneto na gradovete v Dolna Mizija i Trakija II-III v. Hadrianopol* (Le monnayage des villes en Mésie Inférieure et en Thrace pendant le IIe – IIIe s. Hadrianopolis); Editura Academiei Bulgare de Științe, Sofia, 1987, 268 p. + 66 pl. în afară de text.

Pentru cunoașterea cât mai profundă a istoriei Peninsulei Balcanice în vremea Imperiului Roman s-au făcut și se fac eforturi mari cu rezultate pe măsură, deși nu totdeauna ele ne apar în adevăratele lor dimensiuni. Aceasta se întâmplă întrucât adesea însuși specialistul se oprește mai puțin asupra aspectelor nesppectaculoase, lipsite de o „rezonanță amplă”, atras fiind de abordarea unor subiecte așa-zis majore, de tipul sintezelor. Se omite astfel, că însăși elaborarea unor asemenea lucrări nu ar fi posibilă fără studierea detaliată și publicarea unor teme speciale; pe de altă parte, asemenea întreprinderi au condus adesea la relevarea de lucruri esențiale și au permis îmbunătățirea sau chiar reconstruirea unor capitole însemnate ale istoriei generale. De aceea ni se pare îndreptățită și utilă atragerea atenției specialiștilor asupra uneia din ultimele realizări în domeniu, care abordând o problematică aparte ajunge să deschidă noi perspective pentru înțelegerea romanității balcanice, cu atât mai mult că aceasta nu este lipsită de un mare interes și în ceea ce ne privește. Este vorba de cartea la care ne-am oprit în rândurile de față, aparținând profesoarei Iordanka Jurukova, numismata bulgară de mare reputație, care în ultimii ani a mai publicat alte două lucrări, cu subiecte alese din aceeași familie de probleme: moneda orașelor antice din Peninsula Balcanică (*Die Münzprägung von Deultum*, Berlin, 1973 și *Die Münzprägung von Bizye*, Berlin, 1981).

Sumarul este destul de edificator în ceea ce privește construirea lucrării de către autoare, dar el indică totodată și principalele chestiuni pe care le pune cercetarea de acest tip. Iată care sunt marile capitole: I. Istoria Hadrianopolului. II. Monetăria. III. Tipurile monetare. IV. Legendele monetare. V. Greutățile monetare și valorile nominale. VI. Răspândirea monedelor din Hadrianopolis. Aspecte economice-politice; bineînțeles, acestora li se adaugă abrevierile, catalogul monedelor, anexele și ceea ce este demn de a fi reținut, două substanțiale rezumate, în limbile franceză și rusă.

Împreună cu Deultum și Bizya, Hadrianopolis alcătuia în Thracia de nord-est o zonă distinctă cu trăsături asemănătoare, dar și cu altele, de diferențiere. Astfel, pe când Bizya și Hadrianopolis erau vechi așezări autohtone, care obțin dreptul de cetate în vremea lui Traian, Deultum apare de la început ca fiind colonie romană. Toate

acestea își pun apăsător amprenta și pe emisiunile monetare, sub toate aspectele pe care le ridică ele. Cu ajutorul monedelor bătute la Hadrianopol s-a reușit lămurirea câtorva chestiuni de mare importanță pentru istoria orașului. Pe această cale s-a demonstrat că fondarea localității a avut loc cu adevărat în timpul lui Hadrian. Acest fapt este menționat pe două piese din anii 118-122, unde chipul împăratului este însoțit de legenda KTICTHC; de asemenea, tot prin intermediul emisiunilor monetare s-a putut arăta că vechiul oraș a fost cunoscut la începutul secolului II d. H. sub numele de Tonzos, continuator al așezării trace Orestea sau Uscudama. Alte monede, care aveau contramărcile TONZOY, datează din secolul I d. H., iar o alta, asocia cele două nume, Tonzos și Hadrianopolis. Se poate deduce în acest mod, că orașul a cunoscut două etape pe drumul organizării sale ca polis: sub Traian, ca Ulpia Tonzos, și în vremea lui Hadrian.

Savantă bulgară încearcă de asemenea, pe calea analizei numismatice, să identifice elemente de istorie economică privind Hadrianopolis-ul, cu toate că, după opinia noastră, acestea nu ajung întotdeauna să fie destul de convingătoare. Deși nu se poate contesta că acest centru era situat în mijlocul unei bogate regiuni agricole și asigura un însemnat trafic comercial, reprezentarea lui Dionysos cu un ciorchine de strugure sau cea a lui Pan cu Ganymede nu semnifică obligatoriu înflorirea viticulturii în zonă, respectiv a creșterii animalelor. De fapt, atât Dionysos, cât și Pan cu Ganymede aparțineau mitologiei tracice de multă vreme, așa că reproducerea lor pe monede nu poate fi redusă neapărat numai la o interpretare de natură economică. Mult mai credibile în favoarea unui trafic comercial pe Hebros și Tonzos pot fi reprezentările unor divinități fluviale, care suprapuneau mici vase. O altă categorie de reprezentări sunt cele care și au originea în bogata activitate de construcție desfășurată în oraș, în diverse perioade. Apar adesea temple (al Artemisei), statui de cult (al lui Zeus Erkeios), fortificații etc. În ansamblu, se poate constata existența unor edificii despre care nu avem vreo informație, dar se poate sublinia totodată că, astfel de lucrări sprijină imaginea unei anume prosperități economice a orașului.

Autoarea împarte evoluția monetăriei orașului în trei mari etape: de la Hadrian până la Septimius Severus, în vremea domniilor lui

Septimius Severus și Caracalla, ultima datându-se în vremea lui Gordianus III. S-au constatat întreruperi între 167/168 și 177, ca și de la 217 până la 238. Cea mai bogată activitate monetară a avut loc sub Gordianus III. Trebuie să subliniem că, unul din guvernatorii Thraciei, Claudius Bellicus, este cunoscut numai din emisiunile monetare.

Un anumit rol în circulația monetară l-au avut și medalioanele bătute mai ales în prima jumătate a secolului III. Doar Pautalia și Hadrianopolis bat astfel de medalioane și în vremea Antoninilor. Datorită faptului că Hadrianopolis-ul capătă anumite funcții militare sub Gordianus III, ca și asocierii sale cu liga monetară formată din Tomis, Marcianopolis, Odessos și Anchialos, care emit special pentru necesitățile unităților militare ale Moesiei Inferior, acum se intensifică îndeosebi emiterea de medalioane.

Un alt aspect important pe care-l ridică monetăria Hadrianopolisului îl constituie tipurile monetare. Numismata sofiotă reușește să identifice 8 grupe, care au paralele în tipurile altor monetării ale diferitelor centre urbane balcanice. Reprezentanții de pe monede își au sorgintea în vechile tradiții religioase locale (Zeus Erkeios, Apollon Propylaios, Ganymede și Europa, Héros-ul thrac, cele trei nimfe ș.a.). Fără a insista asupra unor tipuri inedite, socotim însă demn de a fi subliniată din nou însemnătatea monedelor hadrianopolitane ca izvor istoric de primă mână, deoarece numai pe această cale sunt documentate porțile orașului, câteva edificii publice și de cult sau opere artistice.

Un alt capitol important al monetăriei din Hadrianopolis este cel rezervat legendelor, ca și diverselor tipuri de înscrisuri. Se remarcă faptul că, monedele acestui oraș au reproduse numele a 11 guvernatori ai Thraciei, dintre care unul numai în acest mod.

Tezaurile cu monede de bronz ale administrației urbane au o alcătuire variată și indică circulația comună a diferitelor valori atât în Thracia, cât și în Moesia Inferior. Unele din aceste depozite conțin monede ale atelierelor macedonene, iar altele, exemplare izolate din Nicomedia, Niceea și Antiochia. Emisiunile Asiei Mici s-au integrat în circulația monetară din Moesia Inferior și Thracia, alături de cele locale. Tezaurizarea lor comună arată că erau apreciate ca un mijloc de plată cu putere efectivă de cumpărare. Monedele de bronz ale orașelor reușeau să acopere trebuințele micii circulații de pe piețele provinciilor orientale, asumându-și funcțiile sesterților, dupondiiilor și așilor romani. Aceasta explică numărul scăzut de tezaure de monede romane de bronz din Bulgaria (doar două), ca și rarele exemplare apărute în săpăturile din marile așezări. O altă situație o reprezintă cea a monetăriei de alianță, realizată de două sau mai multe administrații urbane într-o situație politico-economică determinată. În afară de alianța orașelor dintr-o arie geografică (Hadrianopolis, Nicopolis ad Istrum sau Bizya și Byzantium), se documentează și *Homonoia* între regiuni (Ephes și Messambria Thracică în vremea lui Gordianus III).

Studiul metrologic al emisiunilor hadrianopolitane indică o reducere drastică a standardului de greutate la emisiunile lui

Commodus (cu capul gol). Aceste monede plasează devalorizarea respectivă în ultimii ani ai domniei lui Marcus Aurelius, când războaiele marcomanice și invazia costobocilor au lovit greu orașele Moesiei Inferior și din Pontul vestic, agravând criza economică existentă. Această devalorizare se extinde progresiv în toate atelierile monetare din Thracia și Moesia Inferior.

Interpretarea acumulărilor monetare de către autoare se înscrie pe linia clasică: ele au un caracter comercial, iar ascunderea lor trebuie pusă în relație cu agresiunile inamice (p. 264). Astfel, se consideră că îngroparea tezaurilor din a doua jumătate a secolului II sau de la mijlocul veacului următor s-a datorat exclusiv atacurilor costobocilor și respectiv, goților, deși sursele scrise din această vreme sunt destul de sărace în informații. Cu toate acestea, chiar I. Jurukova semnaleză că din 32 de tezaure cu emisiuni din Hadrianopolis, descoperite până acum, 25 provin din zona de la nord de Haemus, întrucât aici era o mare concentrare de forțe militare spre care afluiu intens diferite monede.

Un loc deosebit în analiza monetăriei din Hadrianopolis îl ocupă relațiile cu celelalte centre. Studiul acestora a relevat o concentrare zonală, care depășește prerogativele administrațiilor urbane, întrucât producția acestor ateliere, inclusiv și a Hadrianopolis-ului, era destinată aprovizionării caselor militare din Moesia Inferior. Dacă în perioada anterioară Deultum a fost cel care a acoperit preponderent asemenea necesități, în vremea lui Gordianus III această misiune și-o asumă Hadrianopolis, care crește numărul tipurilor monetare cu aproape 90%. Iar, când în 244 Istros, Dionysopolis, Odessos, Anchialos, Nicopolis ad Istrum, își întrerup emisiunile, urmate imediat de Hadrianopolis, atelierul de la Bizya își va relua producția și va suplini necesitățile amintite, monedele sale răspândindu-se spre nord ca și în estul Moesiei Inferior, cu toate că spre vest și sud-est exista o atmosferă propice activităților comerciale. Dar, prin observațiile de mai sus, pomind de la disproporția dintre perioada limitată de activitate și cantitatea de monedă produsă, se confirmă existența „monetăriei de necesitate”, proprie atelierelor monetare militare temporare. În spatele acestei activități se afla administrația romană, reprezentată prin legatul Moesiei Inferior, conducătorul apărării *limes*-ului dunărean, care avea în consecință și responsabilități administrative lărgite. De aceea, aceste emisiuni mari și urgente jucau și rolul unor împrumuturi interne, de credit public, necesare pe plan militar, ținând locul antoninianului depreciat.

Sunt și alte aspecte care ar merita o zăbavă mai îndelungată din partea noastră, însă menirea acestor rânduri a fost să semnaleze doar multitudinea problemelor tratate în această solidă și interesantă contribuție la istoria Thraciei romane, cu multe răspunsuri și pentru întrebările istoriografiei românești. Nu putem decât să apreciem asemenea lucrări și să dorim realizări asemănătoare în ceea ce ne privește.

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA